

FRÁ RITSTJÓRA

Greiðari aðgangur að sífellt fleiri rannsóknargreinum

Nýlega kom út skýrsla á vegum norrænu ráðherranefndarinnar um menntarannsóknir á Norðurlöndum (Borgen, Stensaker og Geschwind, 2010). Þar er dregin sú ályktun að mikil breidd einkenni menntarannsóknir á þessu svæði að því er varðar viðfangsefni, sjónarhorn, áherslur, aðferðir og birtingarform. Þetta má túlka sem svo að rannsóknarsviðið sé ungt og leitandi (fjalli ekki lengur eingöngu um hefðbundið nám og kennslu en einnig um skólaþróun, heimspeki og félagsfræði menntunar, fjölmenningu í skólum, tengsl skóla og samfélags og menntun utan skólakerfisins) en einnig sem vísbendingu um að einyrkjafyrirkomulagið í rannsóknum sé enn þá ríkjandi (sjá Rannsóknarmiðstöð Íslands, 2005).

Norræna skýrslan bendir jafnframt á þá togstreitu á milli fræða, rannsókna og skólastarfs sem í sumum landanna kemur í veg fyrir að rannsóknir nýtist sem skyldi í skólastarfi. Hér á landi er meðal annars hætt á að stigakerfi háskólakennara bindi allar menntarannsóknir á klafa alþjóðlegra birtingarreglna nema kennarar af öðrum skólastigum taki í auknum mæli frumkvæði að rannsóknum.

Gögn sem lögð voru til grundvallar skýrslunni geymdu, auk viðtala, yfirlit yfir greinar um menntarannsóknir á árunum 2005-2008. Þegar fjöldi greina hér á landi er rakinn eftir árum kemur í ljós að þeim fjölgar úr 56 árið 2005 í 151 árið 2008, eða tæplega þrefaldast á fjórum árum. Ef dæma má af þeim fjölda greina sem berast fræðiritum eins og *Tímariti um menntarannsóknir* hefur þessi fjölgun haldið áfram; rannsakendur og fræðimenn á sviði menntamála skrifa meira en nokkru sinni og birta vitaskuld í erlendum jafnt sem íslenskum tímaritum.

Hraðfara breytingar eru enn fremur að verða á birtingarumhverfi fræðaefnis og aðgengi að því. Þær felast í stafrænum skilum og meðferð efnis allt til birtingar á vef, sem nú getur gerst á mun styttri tíma og með skilvirkari hætti en áður. Einn af kostum rafrænnar útgáfu er sá að hún gerir mögulega birtingu efnis á vinnslustigi og birtingu gagna af ýmsu tagi sem tengjast efninu. Þessu fylgja möguleikar á því að veita lesendum sem hafa aðgang að veraldarvefnum greiðari og skjótvirkari aðgang að efninu en áður. Fyrir örfáum árum var það undantekning að tímarit birti efni sitt í rafrænu formi. Þegar *Netla: Vef tímarit um uppeldi og menntun* opnaði vef sinn árið 2002 var það líklega fyrsta tímaritið hér á landi sem birti ritrýndar greinar rafrænt í opnum aðgangi þar sem kostir margmiðlunar voru nýttir. Á undan var komið tímarit félags um 18. aldar fræði, *Vefur* (1998). En í kjölfarið hafa komið fjölmörg önnur, svo sem *Stjórnsmál og stjórnsýsla* (2005) og *Bifröst Journal of Social Science* (2007). Nú er slíkt birtingarform fræðitímarita að verða regla erlendis. Samtímis hafa kröfur aukist um endurgjaldslaut aðgengi að niðurstöðum vísindarannsókna (*open access*), einkum þeirra sem unnar eru fyrir opinbert fé. Þeir sem til þekkja telja skammt í að opinberir aðilar krefjist þess almennt að allt fræðiefni sem styrkt er sé birt í opnum aðgangi. *Tímarit um menntarannsóknir* hefur ekki gengið lengra í þessu efni, en sem komið er, en að birta allt efni sitt í rafrænu formi á heimasíðu ritsins með nýu mánaða birtingartöf.

En nú, þegar útgáfan sjálf tekur styttri tíma en áður, beinist athygli ritstjórna að ritrýninni sem er orðin gagnrýnni. Nú er lagt mat á gildi og samhengi við aðrar rannsóknir, rökfærslu, traustleika

gagna, ályktanir og skiljanleika auk aðferða og formlegra atriða eins og áður. Aukin áhersla á gæði er ekki síst mikilvæg þegar framgangskerfi háskólakennara hvetur til sem flestra birtinga.

Greinarnar í þessu hefti eru markverðar í sjálfum sér því að allar kynna þær nýtt framlag til þekkingar hver á sínu fræðasviði sem tengjast menntun í víðum skilningi: Fötlunarfræði, menntaheimspeki, námskrárfræði, háskólafræði, námssálarfræði, fjölmenningarfræði og stjórnunarfræði menntastofnana. Saman eru þær spegilmynd af niðurstöðu norrænu skýrslunnar sem að framan er getið og sýna þá fjölbreytni sem nú er í menntarannsóknum.

Guðrún Valgerður Stefánsdóttir gefur okkur innsýn í bernsku- og æskureynslu fullorðinna þroskaheftra einstaklinga sem tóku þátt í langtímarannsókn hennar. Þeir ræða meðal annars um skólagöngu sína og samskipti við fullorðna. Þetta er athyglisverð rannsókn vegna þeirrar nánu samvinnu sem tókst með rannsakanda og viðmælendum hennar. Eins og höfundur segir sjálfur: „Lífssögur fólksins gefa fágæta sýn inn í heim sem hefur að mestu verið hulinn og geta varpað ljósi á ótal marga þætti í lífi þess.“

Gyða Jóhannsdóttir og Jón Torfi Jónasson greina eignarhaldsform háskóla í Danmörku, Noregi og á Íslandi og komast að þeirri niðurstöðu að rekstrarformið, hvort þeir eru opinberir eða einkaháskólar, skipti minna máli í aðgreiningu þeirra en ýmsir aðrir þættir, svo sem fjárhagslegt svigrúm og sjálfræði í ákvörðunum eins og það er skilgreint í lögum.

Birna María Svanbjörnsdóttir, Allyson Macdonald og Guðmundur Heiðar Frímansson segja loks frá langtímarannsókn á því hvernig skólastjóri nýs grunnskóla mótast skólastarfið allt frá upphafi skólans, meðal annars með markvissri ráðningu starfsmanna.

Amalía Björnsdóttir, Børkur Hansen og Baldur Kristjánsson halda áfram að kynna niðurstöður úr rannsókn sinni á þáttum sem hafa áhrif á námsárangur grunnskólanemenda. Þau hafa nú þegar birt greinar um gildi áhugavatar og frítíma en í þetta sinn kanna þau áhrif viðhorfa nemenda og foreldra og stuðning foreldra við nám barna sinna.

Rósa Guðbjartsdóttir og Hanna Ragnarsdóttir fjalla um rannsókn á afstöðu átta kennara til kennslu innflytjendabarna. Rannsóknin gerir meðal annars grein fyrir þeim hindrunum sem kennarar þessara barna standa frammi fyrir í kennslu og hvaða lausnir þeir hafa fundið.

Atli Harðarson ræddi við átján framhaldsskólakennara um skilning þeirra á almennum markmiðum framhaldsskólans eins og þau koma fram í Aðalnámskrá. Í ljós kom að sjónarmið þeirra gengu að mörgu leyti á skjön við þá hugmyndafræði sem liggur að baki því að setja almenn markmið í Aðalnámskrá og ætlast til þess að skólar vinni eftir þeim. Kennararnir töldu sem sagt að markmiðunum mætti ná óbeint með kennslu einstakra námsgreina.

Við gerum ekki ráð fyrir því að ritið sé lesið spjaldanna á milli heldur finni lesendur efni við sitt hæfi. Í þeim tilgangi er jafnframt gott að hafa aðgang að stafrænni útgáfu ritsins sem birtist á heimasíðu þess níu mánuðum eftir útgáfu. Ritið skartar nú fallega endurhannaðri kápu sem gert er ráð fyrir að haldi lit sínum frá ári til árs, og er það breyting frá því sem verið hefur. Njótið vel.

Heimildir

Borgen, Jorunn Spord, Stensaker, Bjørn og Geschwind, Lars. (2010). *Nordisk utdanningsforskning: sentrale kendetegn – nye muligheter*. København: Nordisk ministerråd.

Rannsóknarmiðstöð Íslands. (2005). *Úttekt á rannsóknum á sviði fræðslu- og menntamála. Loka-skýrsla*. Unnið fyrir Rannsóknarmiðstöð Íslands og menntamálráðuneytið. Reykjavík: Höfundur.